Hoofdstuk 10

GEBRANDMERKT

Een dag voor hun vrijlating op 29 april 1950 kregen de drie vliegers bezoek van kolonel Van Dam, de commandant van de vliegbasis Leeuwarden. Hij feliciteerde hen met de gratieverlening en liet duidelijk doorschemeren dat ook de jachtvliegers van zijn basis opgelucht en blij waren met de invrijheidstelling van hun ex-collega's. De komst van kolonel Van Dam kwam als een verrassing die de vliegers bijzonder waardeerden. Na de uitwisseling van beleefdheden, vroeg de kolonel naar hun toekomstplannen, maar op die vraag moesten ze hem het antwoord schuldig blijven. De realiteit was dat de volgende ochtend, na een gevangenschap van zeven jaar, vijf maanden en achttien dagen, de poorten van de gevangenis zouden opengaan, waarna ze onvoorbereid een vrije en gevestigde samenleving in werden gestuurd.
Will Burck werd opgehaald door zijn vrouw Marja en zijn moeder. Hij voegde zich bij zijn gezin in Amsterdam. Eric de Lyon vertrok naar zijn familie in Den Haag. Harry Kelder nam de trein naar Deventer, waar hij voorlopig onderdak vond bij zijn ouders.
De invrijheidstelling was voorwaardelijk; reclasseringsambtenaren moesten de handel en wandel van het drietal blijven controleren. Bij Burck gebeurde dat regelmatig, bij Kelder sporadisch tot 1952 en bij De Lyon helemaal niet.

Eric de Lyon

In tegenstelling tot Kelder en Burck begon Eric de Lyon een eenzame strijd voor eerherstel, iets dat de andere twee al uit hun hoofd hadden gezet. De Lyon pakte het grondig aan. Iedereen die ook maar iets met zijn zaak te maken kon hebben, werd door hem benaderd.
Hij begon met de Bevelhebber der Nederlandse Zeestrijdkrachten, admiraal Helfrich, die hem in een telefoongesprek liet weten dat hij zich niets kon herinneren over de 'Colombo-affaire'. Vervolgens belde hij de ex-fiscaal Vermeer, maar ook dat leverde hem niets op. Een zekere marineofficier Fontuyn, die naar Erics inlichtingen ook meer over de Colombo-affaire zou weten, ontweek al zijn pogingen om contact met hem te krijgen. Weer later hoorde hij van bekenden op het Departement van Defensie dat een zekere Kiès betrokken zou zijn geweest bij het vooron-

derzoek in Melbourne, maar ook Kiès wist hem te ontlopen. Hoe dat gebeurde is terug te vinden op een vodje papier, vermoedelijk uit 1953, waarop Eric een paar notities had gemaakt:

'22 september
Hr. Kiès gebeld
ondanks mijn keurig verzoek
wil hij mij niet te woord staan!

Voor zijn huis gaan kijken omdat
ik mijn tegenstander nog nimmer
ontmoet heb! Zijn vrouw en hem
gezien.

Kiès moet volgens de bewering van
Scholte (zie brief) met mijn zaak
te maken hebben gehad.'[1]

Inderdaad had Kiès met zijn zaak te maken. Toen de kapitein der infanterie KNIL, L.N.B. Edwards van Muijen, door de Krijgsraad te Velde in Melbourne werd veroordeeld tot zestien maanden gevangenisstraf, op 23 september 1943, was Kiès auditeur-militair. De ex-fiscaal Vermeer vertelde de auteur van dit boek dat hij vanuit Colombo gedurende een half jaar correspondentie had gevoerd met Kiès in Melbourne over de toen nog komende processen tegen Burck, De Lyon en Kelder. De briefwisseling moet dus plaats hebben gevonden in de eerste helft van 1943. Als openbare aanklager bij de Krijgsraad in Australië had Kiès aan De Lyon moeten kunnen vertellen waarom hij naar de Marine op Ceylon was verwezen, zo meende Vermeer. Waarom Vermeer het als aanklager in Colombo ook niet kon vertellen, maakte hij niet duidelijk. De Lyon bracht ook een bezoek aan de Minister van Defensie, ir. C. Staf. Wanneer dat was is niet meer te achterhalen, doordat de meeste papieren van De Lyon verloren zijn gegaan toen zijn huis in Zeeland afbrandde, in 1975. Mevrouw De Lyon herinnerde zich dat haar man haar het volgende had verteld. Eenmaal in de kamer van Staf binnengelaten, vroeg hij om zijn dossier. De minister reageerde vriendelijk en voerde een kort telefoongesprek. Kort daarop kwam een functionaris binnen, met in zijn hand datgene waar Staf om had gevraagd: het dossier-De Lyon. Het bestond uit precies één velletje papier waarop alleen de aanhef van zijn vonnis was vermeld. Tot zijn spijt, vertelde Staf hem in alle ernst, had het onderzoek naar zijn dossier slechts dit ene velletje opgeleverd.
In 1951 kreeg De Lyon, net als Kelder, een baan als landbouwvlieger

op het Departement van Landbouw. Dat had hij voornamelijk te danken aan dr. W.J. Maan, die als bioloog op het departement werkte. Maan stelde veel vertrouwen in de voormalige jachtvlieger, zoals hij de auteur telefonisch meedeelde, en wilde hem graag in dienst nemen. Helaas ondervond hij nogal wat tegenwerking van functionarissen op zijn eigen departement. Op grond van De Lyons verleden waren zij tegen de benoeming geweest.
Aangezien het grootste deel van het vroegere achttiende squadron naar Nederland was teruggekeerd, nam Maan de moeite om een aantal excollega's van De Lyon op te zoeken. Op aandringen van Maan stelden zij op 13 februari 1951 de volgende verklaring op:
'Ondergetekenden, commandant, officieren en manschappen van het voormalige 18e squadron der K.N.I.L. te Canberra (1942) verklaren:
dat zij sergeant-vlieger Erich Henry John de Lyon na het in November 1942 aldaar voorgevallene geenszins beschouwen of beschouwd hebben als landverrader of deserteur, noch als ernstig bedoelde samenspanner tot het plegen van de misdaden landverraad of desertie;
dat derhalve naar hun mening E.H.J. de Lyon onverdiend zwaar is gestraft;
dat zij een algehele en spoedige rehabilitatie van E.H.J. de Lyon volkomen gerechtvaardigd achten;
dat zij dr. Willem Jan Maan machtigen deze verklaring uitsluitend te gebruiken om de rehabilitatie van E.H.J. de Lyon te bevorderen.'[2]
De verklaring was ondertekend door overste Fiedeldij, kapitein Akkerman, overste de Vries, kapitein van Loggem, kapitein Cooke en de eerste luitenants Van Olsen, Winckel, Hulscher, Reyns en Harteveld. Fiedeldij kon blijkbaar onvoldoende moed opbrengen, want op het laatste moment had hij de verklaring weten af te zwakken door met een pen het woord 'samenspanner' te veranderen in 'ernstig bedoelde samenspanner'.
Het rehabilitatie-verzoek dat De Lyon al op 6 februari 1951 bij de Minister van Justitie had ingediend, kon door deze verklaring alleen maar worden versterkt, maar het hielp hem niets. De toenmalige Minister van Justitie a.i. prof.dr. L.J.M. Beel had op 8 februari 1954 een brief geschreven aan de drie vliegers, nadat Kelder om een dergelijke verklaring had gevraagd in verband met zijn emigratieplannen. Zoals Kelder het zich herinnert, stond in deze eveneens verbrande brief te lezen dat Beel van mening was dat naar alle waarschijnlijkheid Burck, De Lyon en Kelder min of meer waren 'opgeofferd', met als doel de stemming bij het achttiende squadron te verbeteren.

In 1953 trouwde De Lyon met Felie van IJzeren, en verhuisde naar de Javastraat in Den Haag. In datzelfde jaar kwam hij via vrienden te weten

dat de man die hem had verraden, Adriaan Scholte, ook in Den Haag woonde. Scholte had een civiele betrekking gekregen op het Ministerie van Defensie. Op een middag zocht De Lyon hem thuis op, in de Kempstraat. Volgens mevrouw De Lyon werd Scholte bij deze eerste ontmoeting sinds de oorlog lijkbleek en vroeg stamelend aan haar man of deze hem kwam doodschieten. Pas nadat De Lyon hem wat dit betreft had gerustgesteld, liet Scholte hem binnen.
Eenmaal in de huiskamer had De Lyon maar een paar vragen nodig om een waterval van spijtbetuigingen te ontketenen. In dit eerste gesprek gaf Scholte alles toe waar De Lyon hem van beschuldigde. Maar De Lyon was niet op deze ontboezemingen voorbereid. Daarom nodigde hij Scholte uit om bij hem in de Javastraat langs te komen. Daar zou hij het plan uitvoeren dat bij Spoor destijds was mislukt: de hele bekentenis vastleggen op een bandrecorder. Een mondelinge verklaring van Scholte was wel voldoende geweest om De Lyon en de twee anderen te veroordelen, maar zou niet genoeg zijn om hen te rehabiliteren.
De weduwe van Eric de Lyon, mevrouw F.L.H. de Lyon-van IJzeren, vertelde in 1987 hoe haar man dit voorbereidde:
'Toen Eric mij vertelde wat hij van plan was, begonnen de zenuwen me parten te spelen. We waren pas getrouwd en eigenlijk wist ik nog niet veel van hem af. Sporadisch, en dan nog onder een borrel, begon hij over die episode te praten, waarbij de fragmenten mij niet veel wijzer maakten. In die periode was ik in verwachting, waardoor ik mij ook vaak gespannen voelde.
Ik herinner me dat ik enigszins verontwaardigd aan hem vroeg: "Vind je dat nu wel correct om zo'n gesprek op de band op te nemen?" Eric zweeg even en viel toen uit: "Verdomme, hoe kun je dat vragen? Ben ik misschien zo correct behandeld?"
Het drong tot me door dat mijn man bezeten was van wraakgevoelens en alles zou doen om eerherstel te krijgen. Daarom besloot ik hem te helpen.
Naast onze woonkamer bevond zich een smal vertrek, waar we een Grundig-bandrecorder plaatsten. De muur die de twee kamers scheidde, was aan beide kanten betegeld en met jute behangen. Achter dat behang had ooit een open raam of een doorgeefluik gezeten, dat later met plankjes was dichtgespijkerd. Door één plankje te verwijderen, zagen we kans de microfoon met een snoer via het vrijgemaakte gaatje naar de woonkamer te leiden. De draad werd onder het vloerkleed weggemoffeld, terwijl we de microfoon op een gunstige plaats onder de grote bank verstopten.
Wij waren er klaar voor, maar Scholte liet op zich wachten. Verschillende malen had hij Eric beloofd te komen, om dan op het laatste moment de afspraak af te zeggen.

Toen Scholte uiteindelijk voor de deur stond, was het onaangekondigd. Zijn komst kwam een beetje ongelegen: we hadden bezoek van Tom van der Meulen en zijn vrouw. Maar ze kwamen geregeld bij ons over de vloer en waren van Erics plan op de hoogte, zodat ze beiden als getuige konden optreden.
In een flits zag ik mijn man met Scholte in de zitkamer verdwijnen, zo vlug dat ik me nu niet meer kan herinneren hoe die man eruit zag. Toen het gesprek begon, zaten de Van der Meulens en ik rond de bandrecorder in het nauwe kamertje. Ik had de startknop ingedrukt en de spoelen kwamen in beweging. Ze bleven een vol uur draaien.
Vanuit onze plek was elk woord duidelijk verstaanbaar. Eric stelde zijn vragen rustig. Soms aarzelde hij even, alsof hij moeite had met de juiste formulering. Uit de antwoorden van Scholte viel op te maken dat de man enigszins bang was. Misschien vond hij het ook wat vreemd dat Eric het hele verhaal opnieuw wilde horen. Argwaan kan Scholte nooit hebben gehad, want dan was hij gewoon weggebleven. In elk geval gaf Scholte weer volmondig toe dat hij in opdracht van Spoor had gehandeld om de drie opstandige vliegers in een vergadering bijeen te brengen. Verder vertelde hij hoezeer het hem speet, en hoe graag hij excuses wilde aanbieden.
Tenslotte vroeg Eric aan Scholte welke woorden Spoor precies had gebruikt. "Majoor Spoor zette me onder druk," vertelde Scholte. "Ik moest er alles voor over hebben om jullie bij elkaar te brengen. Het mocht beslist niet op een mislukking uitlopen, want op de een of andere manier, zo kreeg ik in de gaten, had Spoor grote belangen bij die vergadering. Dat plan over een vlucht naar Java diende door mij geanimeerd en gaande gehouden te worden. Spoor vreesde dat de hele zaak als een nachtkaars zou uitgaan en dat zou voor hem een afgang betekenen." Bovendien had de majoor nadrukkelijk tegen hem gezegd: "Je moet ze laten praten. Het kan me niets schelen of ze wartaal uitslaan, want dat maakt toch niets uit."
Tot slot had Spoor hem beloofd dat hij na de oorlog een goed baantje zou krijgen, als alles naar wens zou verlopen. De beloofde goede baan was hem onthouden en hij meende dat hij aan de kant was gezet. "Ik ben er slecht van af gekomen," hoorde ik Scholte somber mompelen.'
Op 7 september 1987 stuurde de auteur een brief naar Tom van der Meulen, met enkele vragen over het hierboven vermelde. Op 9 januari volgde er een onderhoud bij Van der Meulen thuis, waar ook zijn echtgenote bij aanwezig was. Tijdens het gesprek kon het echtpaar in grote lijnen het verhaal van mevrouw De Lyon bevestigen, maar van het aan Scholte beloofde baantje konden ze zich niets herinneren. Wel wist Tom van der Meulen nog dat Scholte zich 'erg benadeeld' had gevoeld, omdat ze hem hadden afgescheept met een 'klerkenbaantje'.

Overigens was een KNIL-majoor in Australië in 1942 niet in een positie om een 'goed baantje' weg te geven, noch in Indië, noch in Nederland. Na de arrestaties op 11 november was Scholte plotseling verdwenen, zonder dat iemand van het achttiende squadron in Canberra wist waar hij gebleven was. Spoor had hem namelijk naar Melbourne gehaald en hem tewerkgesteld bij de Netherlands Forces Intelligence Services (NEFIS). Het is niet bekend wat Scholte daarvoor heeft gedaan. Het mag worden aangenomen dat hij met de NEFIS van de tot kolonel bevorderde Spoor is teruggekeerd naar Java. In 1946 vertrok Scholte naar Nederland. De Lyon heeft de band nooit als bewijsmateriaal gebruikt. Waarschijnlijk wist hij niet hoe, en bovendien had Scholte weinig nieuws verteld. De door Spoor aan Scholte verstrekte opdracht om een vergadering te 'organiseren', kan letterlijk in de drie vonnissen worden gelezen. In 1975 ging de band verloren, bij de brand in het huis van De Lyon.
Adriaan Albert Scholte emigreerde op 29 december 1956 naar de Verenigde Staten. In Glensdale, Californië, overleed hij op 8 april 1973. Hij was vijfenvijftig jaar oud geworden.

In september 1956 diende De Lyon bij de Officier van Justitie in Den Haag een klacht in tegen Fiedeldij, de gepensioneerde commandant van het achttiende squadron (zie ook hoofdstuk 6, paragraaf 'De redding van Fiedeldij'). De Parlementaire Enquête Commissie had Fiedeldij ondervraagd over het zogenaamde 'vliegers-complot', en volgens De Lyon had hij onjuiste verklaringen afgelegd. Het was de laatste slag in zijn vergeefse strijd voor eerherstel. Fiedeldij schreef een uitvoerige brief naar mr. F.R. Lettinga in Canada, waarin hij zich beklaagde over de ondankbare houding van De Lyon en vervolgens de hulp van Lettinga inriep.
Het ondubbelzinnige antwoord was als volgt:
'Laat ik beginnen met het gesprek dat ik destijds[3] met je had op jouw kantoor in Scheveningen. Op dit kantoor zaten bij jou in de kamer een kapitein-vlieger Van Daalen Wetters en nog een 2e luitenant. Toen ik met jou sprak over De Lyon en Kelder, mengde deze kapitein zich in het gesprek. Hij bleek hun voormalige commandant in Engeland te zijn geweest. Hij was zeer goed over hen te spreken. Jij verklaarde in hun aanwezigheid, dat een disciplinaire afdoening van het geval Burck-De Lyon-Kelder beter zou zijn geweest. Ik verzocht je dit op papier te zetten. Tot mijn diepe verwondering, verontwaardiging en verbazing ontving ik een verklaring van je, waarin je vaststelde dat de Krijgsraad wel gelijk zou hebben gehad om tot dit vonnis te komen. Je begrijpt wel dat een dergelijk, geheel tegengestelde verklaring voor een gratie-verzoek totaal geen waarde had. Ik heb mr. Wind dan ook geadviseerd om hiervan geen gebruik te maken, hetgeen hij volkomen met mij eens was... Al het leed dat die drie hebben meegemaakt en nog meemaken, is niet weg te

cijferen. Persoonlijk stel ik jou daar verantwoordelijk voor, nogmaals gezegd, omdat jij als commandant dat had kunnen voorkomen.'
De klacht van De Lyon tegen Fiedeldij werd geseponeerd. Over zijn rehabilitatie-verzoek werd nadien niets meer vernomen.

Naarmate de jaren verstreken, begon De Lyon sterker te beseffen dat zijn gezin nog het meest te lijden had van zijn obsessie. Van 1957 tot 1968 woonde de familie in Hazerswoude, maar ook dit bleek te dicht bij Den Haag, waar alle draden van het door hem waargenomen complot schenen samen te komen. In het belang van het gezin en in overleg met zijn vrouw, besloot hij Hazerswoude te verruilen voor Zeeuws-Vlaanderen, waar hij ooit in een opwelling een stukje grond had gekocht. Daar bouwde hij een bungalow, verscholen tussen de bomen, naar eigen ontwerp en zonder veel hulp.
Intussen haalde de Colombo-affaire twee maal de krant, maar beide keren was het initiatief om nog onopgehelderde redenen van de krant uitgegaan. Op 16 oktober 1959 verscheen er onder de kop 'Vliegers vechten 10 jaar voor eerherstel!' een artikel van een hele pagina in het dagblad *De Telegraaf*. Kelder en De Lyon waren er met al hun papieren voor naar redacteur B. Lulofs in Den Haag gegaan, en hadden hem met klem verzocht om de naam van Spoor in het artikel op te nemen. Lulofs hield het echter bij 'een officier van de inlichtingendienst'.
Tien jaar later werd de Colombo-affaire weer opgerakeld door het dagblad *De Stem,* op 1 februari 1969. In dit artikel omschreef De Lyon zichzelf als 'een Nederlandse Dreyfus'. Maar ook toen, twintig jaar na de dood van generaal Spoor, hield de krant het bij 'een majoor van de Intelligence Service, een Nederlander'.
Nog één andere keer, in een opwelling, had De Lyon zijn zaak onder de aandacht willen brengen. Het begon tijdens een vlucht met zijn sproei-vliegtuig boven Zuid-Holland, in 1962. Hij had zijn lading gelost en was weer op weg naar zijn basis, toen hij onder zich een eenzaam drijvend zeiljacht ontwaarde, dobberend in het midden van een plas. Op het voordek van het jacht lagen een man en vrouw in een houding die Michelangelo eens heeft omschreven als 'een lichaam met twee ruggen'. De Lyon aarzelde geen moment, wierp het lichte toestelletje in een scherpe bocht, dook steil naar beneden en daverde met brullende motor rakelings over het blote paartje heen.
De twee mensen dienden daarop een klacht in. De Lyon wist dat hem een boete te wachten stond, omdat hij de luchtvaartreglementen had overtreden, maar omdat zijn reputatie op het spel stond liet hij de zaak voorkomen. Zijn naam was hem inderdaad vooruitgesneld, want de zitting in Gouda trok aanzienlijke belangstelling. Toen de rechter met gefronsde wenkbrauwen zijn indrukwekkende straflijst begon voor te

lezen en niet kon nalaten daarover een paar bitse opmerkingen te plaatsen, sprong De Lyon overeind en schreeuwde, volgens de weergave van mevrouw De Lyon:
'Juist Edelachtbare, dat is nu precies wat ik van u wilde horen! Leest u dat maar rustig voor. Die boete is niet belangrijk, maar wel wat zich twintig jaar geleden in Australië heeft afgespeeld. Ga uw gang en geneer u niet! U doet mij er alleen maar een groot genoegen mee!'
Er ontstond een geweldig tumult in de zaal, en na korte tijd was de rechter zelfs gedwongen de zitting te sluiten.
Alle aanwezige jounalisten kregen de opdracht over het geval te zwijgen. Bovendien kregen ze van de rechter het dringende advies om elk contact met De Lyon te vermijden.

Evenals Kelder vloog De Lyon jarenlang als landbouwvlieger in Afrika. In Soedan en Nigeria verdienden ze een behoorlijk salaris met het besproeien van uitgestrekte velden, in opdracht van particuliere bedrijven. Na een periode van zestien jaar, waarin ze met tussenpozen boven Afrika hadden gevlogen, vonden ze het beiden genoeg en besloten hun activiteiten te beperken tot Nederland.
Op 15 juni 1976 legde De Lyon samen met zijn twee zoons de laatste hand aan zijn huis in Zeeland, dat een jaar tevoren door brand was verwoest. Vlak voordat zij gezamenlijk zouden lunchen, wilde hij nog even een karweitje afmaken. De haast werd hem noodlottig. Hij vergat de beschermkap van zijn electrische schuurschijf aan te brengen, de op volle snelheid roterende polijstkop brak af en trof hem recht in het hart. Na tien minuten overleed hij in de armen van een van zijn toegesnelde zoons. Eric de Lyon was zestig jaar oud geworden.

Harry Kelder

Direct na zijn vrijlating wilde Harry Kelder emigreren. Hij had geen bepaalde voorkeur, maar het moest wel een land zijn dat zover mogelijk van Nederland verwijderd lag. Maar om te worden toegelaten tot de betrokken landen, verlangden de autoriteiten aldaar van elke emigrant de persoonlijke gegevens, die werden verstrekt door de Departementen van Justitie en Binnenlandse Zaken. Kelder had een strafblad, waardoor emigratie was uitgesloten.
Evenals De Lyon kreeg hij de kans om landbouw-vlieger te worden. Dat greep hij met beide handen aan, en hij vloog vele jaren in binnen- en buitenland. Ook Kelder trad al vrij gauw na zijn vrijlating in het huwelijk, waaruit later een zoon werd geboren. Hij is de laatste van de drie vliegers die nog leeft; de enige nog levende bron, op wie de auteur vaak en met veel genoegen een beroep kon doen.

In alle opzichten was Harry Kelder een tegenpool van Eric de Lyon. De laatste leefde uitbundig en wilde graag op de voorgrond treden. De eerste houdt zich liever afzijdig. Kelder beschouwt zichzelf als een man van eenvoudige afkomst, zonder bijzondere capaciteiten. Hij toont vaak bewondering voor mensen met een betere opleiding, zoals luitenant Burck. De toenmalige sergeant Kelder stelde te vaak een onbeperkt vertrouwen in zijn meerdere; zowel in de officier als in de mens.
De Colombo-affaire is voor Kelder een oorlogssyndroom geworden. Hij is een 'binnenvetter', die zijn problemen heeft verborgen achter een dam die elk ogenblik kan doorbreken in een explosieve, onredelijke driftbui. Wanneer de rehabilitatie ter sprake komt, heeft hij maar één reactie: 'Al zouden ze mij een miljoen willen geven voor al die verloren jaren, dan zou ik het toch niet aannemen. Voor mij hoeft het niet meer.'

Will Burck

Het leven van William John Burck vanaf zijn vrijlating in 1950 tot aan zijn dood in 1981, is alleen te reconstrueren uit de herinneringen van, met name, zijn vrouw en zijn zuster Pauline.
Spoedig na zijn thuiskomst begon Will Burck zich af te zonderen, en na verloop van tijd kwam hij nauwelijks nog de woning uit. Een groot deel van de dag zat de ex-vlieger in een stoel bij het raam, somber naar buiten starend. Af en toe werd zijn gepeins onderbroken, als hij muziekles gaf aan schoolvriendjes van zijn kinderen, Willy en Elsje, maar daar bleef het bij. De trompet en de klarinet bleven onaangeroerd in een kast liggen.
Eenmaal kwamen Kelder en De Lyon hem opzoeken. Aan de deurknop van de voordeur vonden zij een bordje met de tekst 'Niet Bellen!' Ze voelden de spanningen in het gezin, en namen zo vlug mogelijk weer afscheid. Het was de laatste keer dat zij hun lotgenoot zouden zien.
Omdat Burck voorwaardelijk was vrijgelaten, moest hij zich regelmatig melden bij een reclasseringsambtenaar. Die maatregel was ook bedoeld om een vertrek naar het buitenland te voorkomen. Zijn moeder wist overigens via deze ambtenaar een paspoort voor hem te kopen.
In 1951 ging hij samen met zijn moeder met vakantie naar Parijs; de voor hen beiden bijzonder geliefde stad met dierbare herinneringen. In hetzelfde hotel waar voor de oorlog zijn vrouw Marja had gewerkt, ontmoette hij een oude Franse kennis, een personeelslid. Burck verzocht hem om elke week een kaart naar Marja te sturen, ondertekend met de naam Will. De man, die Marja nog kende van vroeger, stemde toe en verzond regelmatig een kaart naar Amsterdam. Hij schreef haar ook een brief waarin hij haar op de hoogte stelde van deze gang van zaken.
Intussen waren Burck en zijn moeder doorgereisd naar Hannover. In

deze stad kreeg hij contact met enkele officieren van het Amerikaanse garnizoen, die hem vertelden dat hij wellicht als tolk in dienst zou kunnen treden. Onmiddellijk stuurde hij een brief naar Marja, waarin hij haar vroeg met de kinderen over te komen naar Hannover. De inmiddels door de gemeenschappelijke Parijse vriend ingelichte Marja weigerde hier op in te gaan. Ze begon haar man te wantrouwen, wegens de geheimzinnigheid over zijn verblijfplaats. Maar ze kon toen ook nog niet weten dat de eerste verschijnselen van een angstpsychose bij Will aan het daglicht traden. Overal zag hij in burgerkleding gestoken officieren, die hem zochten omdat de Staat der Nederlanden nog iets te verrekenen had met deze gevaarlijke vluchteling. Daarom had hij iedereen op een dwaalspoor willen brengen. Burck vertrouwde bijna niemand meer, zelfs zijn eigen vrouw niet.
In 1952 was Burck in Hamburg aangekomen. Er was een kans dat hij een baan zou krijgen bij een Duitse firma, en dit keer liet Marja zich overreden om met de kinderen naar de zich van de bombardementen herstellende Hanzestad te verhuizen. Burcks moeder had inmiddels voor het gezin een huisje gekocht in de wijk Bramfeldt, en vertrok zelf kort daarop naar Kopenhagen, voor een verblijf bij haar dochter Els. Ondertussen had de firma informatie over Burck ingewonnen bij Fred Lettinga in Den Haag. Diens rappport was zeer gunstig, ondanks het feit dat hij het strafblad van de sollicitant niet mocht verzwijgen. Maar de firma nam liever geen risico, en Burck werd afgewezen.
Zolang zij in Bramfeldt was, zorgde Burcks moeder voor het huishoudgeld. De verstandhouding tussen Marja en haar schoonmoeder, die voor de oorlog al niet bijzonder goed was, werd er in Bramfeldt bepaald niet beter op. Inmiddels had Burck nog steeds geen werk, en bij afwezigheid van zijn moeder zat het gezin ook zonder geld. Burck zag zich na verloop van tijd zelfs gedwongen om zijn muziekinstrumenten te belenen, en spoedig volgden ook de sieraden en verschillende kledingstukken de weg naar het pandjeshuis. Uiteindelijk werden de spanningen in het gezin Marja teveel. Vrij abrupt verliet ze in 1952 het gezin, en vertrok per trein naar Amsterdam. De kinderen moest ze noodgedwongen achterlaten, omdat alleen haar schoonmoeder in staat was om hen te onderhouden. Maar ook Willy en Elsje zouden het niet lang bij hun vader uithouden. Elsje verliet hem in 1954. Zijn zoon vertrok een jaar later.
In de tweede helft van 1952 vroeg Marja een scheiding aan, maar Burck weigerde het huwelijk te laten ontbinden. Deze laatste slag kon hij niet meer verwerken. Zijn gekwetste en verwarde ziel bleef overtuigd van zijn liefde voor Marja. Pas vijftien jaar later stemde hij toe in een scheiding.
Net als voor de oorlog leefde Burck verder van het geld van zijn moeder. Toen zij in 1957 overleed, was er van het familiekapitaal niets meer

over. Hij verkocht de woning in Bramfeldt voor negentienduizend Duitse Mark en ging met vakantie. Drie maanden lang reisde hij door Oostenrijk, Zwitserland en Italië, tot het geld op was. Toen keerde hij weer terug naar West-Duitsland.

Dertig jaar lang woonde Burck in de Bondsrepubliek. 'Hij had geen vrienden,' aldus Marja, 'alleen oppervlakkige kennissen.' Gedurende die dertig jaar had hij, met onderbrekingen, zeven banen en baantjes. De tijd waarin hij daadwerkelijk en officieel arbeid verrichtte, is niet meer dan vijf jaar geweest. Omdat hij doorlopend in de grootste armoede verkeerde, kon hij zijn gezin in Amsterdam niet onderhouden. Marja heeft nooit alimentatie ontvangen, en ook in de periode waarin ze feitelijk nog waren getrouwd ontving ze niets. Bij zijn sporadische bezoeken aan Amsterdam was zij het die hem geld meegaf: de eerste keer honderd gulden, de tweede keer tweehonderd. Ook zijn zuster Pauline gaf hem elk jaar een zeker bedrag. Toen de scheiding eindelijk werd uitgesproken, in 1967, had Burck bedongen dat Marja voorgoed zou afzien van alimentatie.
Van 13 juni 1955 tot 31 december 1956 werkte Burck als *clearance officer* bij het U.S. Army Refugee Investigation Team in Hamburg. Zijn taak bestond uit het ondervragen van Duitsers die naar Amerika wilden emigreren. Toen het team werd opgeheven, kreeg Burck van majoor Harry Moyer een uitstekend getuigschrift mee:
'Mr. Burck has shown unusual discretion, resourcefulness and willingness to work on whatever assignment given to him. His fluent command of the English and German language has materially aided him in his performance of assigned duties.
I recommend his competence, initiative and semplary performance of work.'[4]
Desondanks wist Burck nergens meer een betrekkelijk goede baan te vinden. Hij gaf de schuld aan 'krachten' die vanuit Nederland opereerden, en die in samenwerking met de Nederlandse consulaten in de Bondsrepubliek ervoor hadden gezorgd dat hij in geen enkele stad een fatsoenlijke baan zou kunnen krijgen.
Op 14 oktober 1957 overleed zijn moeder in Nederland. In die tijd werkte hij bij de Bayerische Leichtmetall Werke in München, waar hij een kamer had gehuurd bij de weduwe Barbara Schnebel, Lindwurmstrasse 21. Deze woning zou zijn eindstation worden.
Mevrouw Schnebel, die haar man aan het oostfront had verloren, was niet meer bij haar volle verstand. Zij begreep niet hoe haar Nederlandse onderhuurder in zulke armoedige omstandigheden was komen te verkeren, maar ze hielp hem aan eten wanneer dat nodig was. De wanorde in zijn kamer was onbeschrijfelijk: een vloer bezaaid met papieren, stu-

dieboeken, boeken over machines en andere technische ontwikkelingen, en vellen vol muzieknoten. Hij musiceerde urenlang, en wanneer zijn instrumenten weer bij de lommerd lagen, greep hij naar zijn boeken. 'In de tijden dat hij geen baan had,' schreef zijn zuster Pauline in een brief aan de auteur, 'leerde hij zichzelf Italiaans, Russisch en Spaans. Hij hoopte werk te vinden als tolk. Schriftelijk leerde ik hem steno. Eveneens per brief gaf hij op zijn beurt mij weer Italiaanse lessen. Bij zijn studie kwam het kortschrift Will goed van pas.' Vaak begon hij aan een studie, maar nooit wist hij er een af te sluiten met een akte of een diploma. 'Ik wil slechts een mij passende functie aanvaarden,' vertrouwde hij Marja een keer toe, 'wanneer ik de daarvoor vereiste papieren bezit.'
Op welke wijze Burck de jaren in West-Duitsland doorbracht, kan niemand exact vertellen. Het is wel met zekerheid bekend dat hij gebukt ging onder angsten en depressies, die toenamen naarmate hij ouder werd.
Zijn zuster Pauline vertelde hoe hij eens een paniekaanval kreeg toen Marja in Engeland was:
'Begin jaren zestig moest mijn in Engeland wonende zuster Els in het ziekenhuis een medische behandeling ondergaan. Omdat ze daarna thuis verzorgd moest worden, had Marja aangeboden haar te komen helpen. Mijn broer in München was ervan op de hoogte dat zijn vrouw – ze waren toen nog niet gescheiden – voor enkele weken naar Engeland was vertrokken.
Op een avond belde hij me op, zeer geagiteerd, struikelend over zijn woorden, en zei dat hij een dreigement had ontvangen: Marja zou in dat afgelegen dorpje in Engeland, waar onze zus woonde, worden vermoord! Hij had in een telefoongids nagekeken hoeveel telefoonaansluitingen er in dat gehucht waren. "Er zijn erg weinig aansluitingen," schreeuwde hij in mijn oor. "We moeten iets doen!"
Ik probeerde hem te kalmeren zo goed ik kon, en vertelde hem dat er een aantal grotere dorpen vlak in de buurt lag. Natuurlijk kwam Marja ongedeerd terug.'

Op 9 juli 1962 kreeg Burck een ongeluk dat hem bijna fataal werd. Achter het stuur van zijn tweedehands Opel Kapitän, die hij van spaargeld had gekocht, was hij bewusteloos ineengezakt en met grote snelheid tegen een boom gereden. Zijn gezicht werd gedeeltelijk verbrijzeld door de klap tegen het dashboard, met noodlottige gevolgen voor zijn linkeroog, en hij liep ernstige verwondingen op aan een been en aan zijn ribbenkast.
In het ziekenhuis van München kwam hij weer bij kennis. De enige chirurg die een onmiddellijke ingreep aandurfde, was de kaakchirurg prof.dr. H. Grasser. De operatie nam een paar uur in beslag. Burck was

gedurende die tijd bij zijn volle bewustzijn en gaf Grasser aanwijzingen hoe het oog, dat diep in de oogkas was gedrukt, op de beste manier weer naar voren kon worden gebracht. Tegen zijn zuster Pauline zou Grasser enkele weken later zeggen: 'Nog nimmer in mijn loopbaan heb ik ooit zo'n moedige man ontmoet.'
Herstellende van zijn verwondingen, bleef Burck halsstarrig beweren dat zijn 'achtervolgers', die hij gaandeweg alleen nog maar met 'zij' aanduidde, een soort gas in zijn auto hadden gespoten toen hij kort voor het ongeluk benzine had getankt.
Burck was uiteraard niet bij machte om Grasser te betalen, maar de chirurg had een oplossing gevonden waarmee Burck zijn schuld enigszins kon compenseren. Hij wist dat Burck over een grote talenkennis beschikte, en vroeg zijn patiënt om een brochure over nieuwe röntgenapparatuur, die hij juist uit Amerika had ontvangen, in het Duits te vertalen. Na de brochure volgden een paar Engelstalige medische boeken. 'Hij heeft mij onschatbare diensten bewezen,' vertelde Grasser aan Pauline, 'en ik ben hem meer verschuldigd dan hij mij.'
Het ongeluk markeerde een nieuw stadium in Burcks ongelukkige leven. Aan zijn verbrijzelde kaak hield hij een scheefgetrokken mond over, waardoor hij nooit meer klarinet of trompet kon spelen. Zijn dierbare muziekinstrumenten, die hem eens zoveel troost en inspiratie hadden bezorgd, werden nutteloze voorwerpen.
In het gekwetste been, waarvan de aderen waren afgekneld, had zich trombose ontwikkeld. In de loop der jaren vervormde dat been tot een lange ballon, taps toelopend naar boven. Maar ondanks zijn afschrikwekkende gezicht en zijn slepende been, leek Burck met stoïcijns geduld zijn lot te aanvaarden, als beschouwde hij zich als een martelaar. 'Ik kreeg van mijn broer de nadrukkelijke opdracht,' vertelde Pauline, 'dat ik nooit met dokter Grasser over zijn armoede mocht praten. Ik moest hem vertellen dat Will een goede baan had en een redelijke welstand genoot. Hij wilde niet dat Grasser argwaan kreeg en hem daarom zou komen opzoeken.'
In deze houding zou Burck volharden tot het einde. Over een bezoek aan haar broer in 1967 schreef Pauline aan de auteur het volgende:
'Om in conditie te blijven, deed Will tot in zijn laatste jaren gymnastische oefeningen, waardoor zijn gestalte athletisch bleef. Waarschijnlijk had hij tijdens die oefeningen een rugspier verrekt, want direct na onze aankomst in de Lindwurmstrasse moest hij vanwege de pijn op bed gaan liggen. In die periode had ik een ernstige oogaandoening en Will maakte zich meer zorgen over mij dan over zichzelf. Hij schreef een brief aan dr. Grasser en vroeg hem of deze oogaandoening verband kon houden met de kaakontsteking die mij plaagde. Dr. Grasser trok bij mij een paar kiezen en stelde een verwijsbrief op voor de oogkliniek. Terug in de

Lindwurmstrasse, werd ik door Will geadviseerd mij zoveel mogelijk te ontspannen, want dan zou de pijn minder vat op mij hebben. Zijn raadgeving bleek te helpen.
Willy kon zich vreselijk opwinden wanneer hij sprak over wat er in Australië en daarna gebeurd was. De oorlog, zei hij, was de oorzaak geweest van alle ellende die hem en zijn gezin getroffen had.
Beklagen deed hij zich echter nooit!'
Marja Burck vertelde dat Will, van wie ze toen al was gescheiden, haar zes jaar na zijn operatie kwam opzoeken in Amsterdam. 'Zelden ben ik zo geschrokken, terwijl ik onmiddellijk een diep medelijden met hem kreeg. Eén kant van zijn gezicht was zwaar verminkt, hij had geen gebit en was blind aan een oog. Tijdens ons gesprek keek ik naar zijn opvallend dikke enkels, waarop Will opmerkte: "Ik heb daar trombose. Als het bloedstolsel doorschiet naar mijn hart, ben ik er geweest." Zijn geestelijke en lichamelijke aftakeling was duidelijk merkbaar. Toen hij binnenkwam, begon hij eerst alle kamers te doorzoeken: hij dacht dat er microfoons verborgen zaten waarmee onze gesprekken werden afgeluisterd. Op een gegeven ogenblik hoorde Will iemand de trap opkomen. Hij stond gelijk op, liep naar de gang en bleef bij de voordeur staan luisteren. Met zijn scheve mond mompelde hij tegen mij: "Daar heb je ze. Ze zoeken mij!"
Bij die gelegenheid zei ik tegen hem dat hij eigenlijk een man was die nooit had mogen trouwen, omdat hij uitsluitend voor zichzelf en zijn muziek leefde. Hij reageerde er nauwelijks op. Met een afwezige blik in zijn ogen zei hij plotseling en zonder enige aanleiding: "Ik heb een druppel van Gods Bloed in mijn lichaam en daarom kunnen 'zij' mij niets meer maken."'

In 1964 kreeg Burck bezoek van zijn dochter Elsje. In een restaurant, waar ze waren neergestreken voor een kop koffie, vroeg Burck plotseling aan Elsje of zij even zijn vliegverzekering 'in orde wilde maken'. Het bleek dat de Militaire Luchtvaart in Nederlands-Indië in 1937 een vliegverzekering voor hem had afgesloten, voor het geval hij zou omkomen tijdens een vlucht. Het uit te keren bedrag van vijfduizend gulden was bedoeld voor zijn eventuele weduwe.
De verzekering was een gratificatie geweest, en Burck meende dat de uitbetaling van die gratificatie onafhankelijk was van ziekte, boetebetaling, straf of dood. Hij beweerde bovendien dat hij in Batavia over die gratificatie zelfs al belasting had betaald.
Elsje nam haar vaders notities mee naar huis en vergat het gesprek weer. Burck zelf kwam er ook nooit meer op terug.
In 1976, kort na zijn vijfenzestigste verjaardag, vernam Burck dat hij recht had op een gedeelte van de AOW-uitkering. Twee maal reisde hij

naar Amsterdam, om bij de Sociale Verzekeringsbank zijn zaak aan het rollen te brengen. Uiteindelijk werd de uitkering vastgesteld op een bedrag van bijna vierhonderd gulden in de maand. Hij was zeer verheugd. Hiermee kon hij zijn schulden betalen en de bij het pandjeshuis beleende muziekinstrumenten terughalen.
'De laatste keer dat ik in München was,' schreef Pauline in haar eerdergenoemde brief, 'kreeg Will een vreselijke woede-aanval en pas toen drong het tot me door dat mijn broer een paranoïcus was. Na die uitbarsting verontschuldigde hij zich op een bijna verlegen manier. Vervolgens keek Will me aan met een blik waarin het raadsel van zijn leven verborgen lag; mistroostig, dof en somber.
"Poel," zei hij langzaam en met moeite sprekend, "Ik ben k-h-apottt."'

Het noodlot scheen Burck en zijn gezin te blijven achtervolgen. Zijn zoon Will overleed plotseling in Canada, op 24 mei 1979. Hij was drieënveertig jaar oud geworden. Na dit droevige bericht vertrok Burck direct naar Marja in Amsterdam, om elkaar troost te kunnen bieden.
Dit bezoek was de laatste gelegenheid waar Pauline haar broer zag. 'Hoewel het verdriet als een zwarte sluier over ons heen hing,' vertelde ze, 'werd er bewust niet over gesproken. We vertelden elkaar zelfs grapjes en Will en Marja haalden herinneringen op van de vrolijke en onbezorgde vooroorlogse jaren in Indië. De volgende morgen nam hij afscheid en nog hoor ik Marja zeggen: "Will, ik zal altijd achter je blijven staan, dat weet je toch?"
Ik bracht hem naar het station, maar de trein had een kwartier vertraging. Hij drong er op aan dat ik naar huis zou gaan. Ik omhelsde mijn broer, waarna hij in de voorste wagon stapte. Zonder dat hij het merkte, had ik plaatsgenomen op een bank, want ik wilde toch het vertrek van de trein afwachten. Ineens zag ik hem weer uitstappen en naar de tweede wagon lopen; een oude grijze figuur, trekkend met zijn trombosebeen, armoedig gekleed, maar nog altijd kaarsrecht van houding. Een gebroken man die dat nimmer zou toegeven en het ook nooit zou tonen. Het leven had hem van alles beroofd en toch was zijn waardigheid onaantastbaar gebleven.'

Op een zondagavond, op 15 maart 1981, werd omstreeks acht uur het stoffelijk overschot van Will Burck aangetroffen in zijn kamer in de Lindwurmstrasse. Hij overleed, negenenzestig jaar oud, zoals hij had geleefd: eenzaam en alleen. Min of meer toevallig was hij gevonden. Mevrouw Schnebel, bij wie hij inwoonde, was al enige tijd onder de hoede van de hoofdbewoonster van het pand, mevrouw Kolbe. Die avond was de gezondheidstoestand van mevrouw Schnebel dermate achteruitgegaan, dat een arts opname in een ziekenhuis noodzakelijk achtte.

Mevrouw Kolbe wilde wat kledingstukken voor haar ophalen, maar kon de deur van no. 21 niet openen doordat de sleutel er aan de binnenzijde nog in stak. Nadat een sleuteldienst de deur had weten te openen, constateerde ze dat Burck was overleden. Een arts van de onmiddellijk gealarmeerde politie stelde daarop vast dat hij was overleden aan een hartaanval.
Ruim een etmaal later, op 16 maart te 21.45 uur, werd de etage verzegeld. De volgende dag stelde de door het Oberlandesgericht München aangewezen advocate Ingeborg Fahrenkamp een onderzoek in. Haar rapport, dat onder meer aan Burcks zuster Pauline werd gestuurd, luidde als volgt:
'...Ik ben zelf de woning ingegaan om de nalatenschap van de heer Burck te bepalen en veilig te stellen. Daarbij moest ik tot de conclusie komen dat een aparte kamer van de heer Burck niet herkenbaar was. De woning bestaat uit drie kamers die onvoorstelbaar verwaarloosd zijn. In de hal lag allerlei rommel opgestapeld.
In de hele woning bevonden zich geen waardevolle voorwerpen en alles wat aanwezig was, moest allemaal als oud vuil beschouwd worden.
Er zijn geen brieven, foto's of muziekinstrumenten van de heer Burck aangetroffen. Als nalatenschap van de heer Burck kon ik aldus slechts vaststellen dat hij aan baar geld 13,66 mark in zijn bezit had, terwijl hij op de giro nog een bedrag had staan van 37,38 DM.'
Vandalen hadden al voor de verzegeling huisgehouden in de woning van mevr. Schnebel en de schamele eigendommen van Burck meegenomen, zoals de advocate telefonisch meedeelde aan Pauline. Zelfs zijn zakboekje van het KNIL was spoorloos verdwenen.
Op kosten van de gemeente München werd Burck begraven op het Waldfriedhof, Graberfeld 224, Reihe 3, Grab 88. De man die in 1942 door majoor Spoor als martelaar werd betiteld, als martelaar had geleefd en als zodanig was gestorven, liet geen enkele persoonlijke herinnering achter. Misschien was dat overeenkomstig zijn laatste wens.
Pauline schreef twee brieven aan het Nederlandse consulaat in München, waarin ze om opheldering verzocht omtrent het lot van haar overleden broer. Op 8 april ontving ze het volgende, namens de consul opgestelde, antwoord:
'Helaas ben ik eerst nu in staat Uw brief van 23 maart 1981, die ik op 30 maart ontving, te beantwoorden. Uw mededeling dat wijlen de heer Burck gecremeerd zou worden, heeft mij namelijk op het verkeerde spoor gezet. Zojuist vernam ik, dat het verzoek om crematie te laat is ontvangen en dat het stoffelijk overschot reeds op 20 maart 1981 is begraven op het "Waldfriedhof" aan de Furstenrieder Strasse te München.
...Moge ik U verder in overweging geven zelf regelingen te treffen voor het selecteren en overbrengen van de nagelaten bezittingen.'

De kringloop van Burcks leven was voltooid, de cirkel gesloten.
Zijn lichaam kreeg nog geen definitieve rust. Op 20 maart 1988, precies zeven jaar na de teraardebestelling van William Burck, werd het naamloze graf nummer achtentachtig op het Waldfriedhof ontruimd, geheel in overeenstemming met de bepalingen van de begraafplaats. Burcks plaats werd ingenomen door het stoffelijk overschot van een andere armlastige, dat eveneens op kosten van de gemeenschap aan de aarde werd toevertrouwd.
Volgens dezelfde bepalingen van de Waldfriedhof werden de laatste resten van William John Burck overgebracht naar een verzamelgraf.